

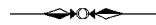
ספריי — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קיבוץ
שלישית האור

שנר
ראשון

היב"ל
שמיני

מאמר פנים בפנים - תרצי"ג

מכבוד קדושת

אדמו"ר יוסף יצחק

זצוקללה"ה נבג"ם זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

יוצא לאור בפעם הראשונה

על ידי מערכת

"אוצר החסידים"

770 איסטערן פארקוויי ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות ששים ושלש לבריאה
שבעים וחמש שנה לגאולת כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) נ"ע
מאה ואחת שנה להולדת כ"ק אדמו"ר מלך המשיח

לעילוי נשמת

הו"ח ר' שמואל פסח ב"ר יעקב דוד ע"ה
נפטר ביום ג' תשרי - צום גדלי' ה'תשנ"ה

וזוגתו האשה החשובה מרת פריידל חדוה

ב"ר זאב וואלף ע"ה

נפטר ביום ד' אדר שני ה'תשנ"ה

פיס

ת. נ. צ. ב. ה.

*

נדפס ע"י חתנם ובתם

הרה"ת ר' שניאור זלמן הלוי וזוגתו מרת אסתר שיינדל

ומשפחתם שיחיו שגלוב

פתח דבר

לקראת חג השבועות הבעל"ט, הננו מוציאים לאור – בפעם הראשונה – את המאמר ד"ה "פנים בפנים – תרצ"ג", אשר לכ"ק אדמו"ר (מהור"י"צ) נ"ע, שאמרו ליל א' דחג השבועות*.

מערכת "אוצר החסידים"

ימי הגבלה, ה'תשס"ג

ברוקלין, נ.י.

שבעים וחמש שנה לגאולת כ"ק אדמו"ר (מהור"י"צ) נ"ע
מאה ואחת שנה להולדת כ"ק אדמו"ר מה"מ

* לתוכן המאמר ראה – ד"ה זה עטר"ת (סה"מ עטר"ת ע' תקעט ואילך). ד"ה ואברהם זקן תרפ"ו (סה"מ תרפ"ו ע' קיז ואילך). ד"ה פנים בפנים תרצ"ז (סה"מ תרצ"ז ע' 272 ואילך). ד"ה יבחר לנו תש"ג (סה"מ תש"ג ע' 26 ואילך). ד"ה ביום השמיני עצרת תש"י (סה"מ תש"י ע' 74 ואילך).

ונק' אור, ומלמעלה למטה הוא להיפך כי מה שבא לידי גילוי השגה יותר נק' חשך, וכמאמר כ"ע אע"ג דאיהו אור צח אור מצוחצח אוכם הוא קדם עה"ע, ואור א"ס בעצמו וכבודו מה שלמעלה מגדר השגה נק' בחי' אור. דהו הבקשה באורך נראה אור, כי למטה אצלינו נק' אור מה שהוא מושג לנו, ומה שאינו מושג נק' חשך, ובאמת נהפוך הוא כנ"ל, וע"כ בקשתינו שבאורך נראה אור היינו מה שבאמת בחי' אור, והוא בחי' אורך העצמי יהי' נראה ונגלה לנו. וזהו"ע ידיעת השלילה שבאוא"ס שאין זה ידיעה במהות אוא"ס כלל, ואינו אלא מה שנשלול ממנו הדברים והגדרים המושגים לנו בבחי' הגילויים, היינו דכל מה שאנו משיגים בהגילויים דאוא"ס (היינו בהגילוי שבבחי' מדה וגבול) לא יש בבחי' עצמות אוא"ס, שהעצמות מופלא מזה, וה"ז מ"מ איזה ידיעה בהפלאה דאוא"ס רק שאין זה ידיעה ממש, כמו ידיעת המהות, רק קצת ידיעה כמו ידיעת המציאות. וזהו פנים בפנים דבר הוי' עמכם, דבהגילוי דמ"ת ניתן הכח בנש"י להבין דבר מתוך דבר, דע"י תוך דבר שהוא אור הממכ"ע, ובשרשו הוא כח הגבול שבא"ס, יבין וישיג בחי' דבר שהוא פנים העליונים אור הסוכ"ע, ובשרשו הוא כח הבל"ג שבא"ס, אבל ידיעה זו הוא רק ע"י השגת השלילה שהו"ע הפשטה כנודע, ולהיות היחוד הפנים העליונים בפנים דד"ת הוא ע"י ההגדרה דהר ומתוך האש, הר מורה על גובה עצמי דיכסוף תמיד לעלות בעילוי אחר [עילוי], ומתוך האש דוקא ברשפי אש התשוקה, והם ב' העבודות דתורה ותפלה, ובמילא הרי כל עבודתו יהי' תמיד בזיכוך עצמו, דע"ז יעלה יבוא ויגיע לאחד בחי' פנים בפנים.

אמנם כ"ז הוא האין ערוך שבסדר השתל', וידוע דיותר משאין ערוך עשי' לגבי אצי' הרי אין ערוך אצי' לגבי עצמות, וכן הוא בענין החכ', דכמו שגדר דשכל אנושי שמוגדר בהגדרת זמן ומקום ה"ה מושלל מבחי' חכ' דאצי', כן ויותר מכן הנה הגדר דחכ' דאצי', דחכ' דאצי' להיותה בחי' חכ' שבעולמות ותחלת ההשתל' ה"ז מוגדר באיזה הגדרה, ה"ז מושלל מבחי' חכ' דעתיק, ואופן שלילה זו הרי אינו דומה להשלילה שבסדר השתל' שהוא רק בדרך אין ערוך, אבל שלילה זו הוא באופן אחר לגמרי, דשכל אנושי וחכ' דעולם הבריאה אינם נחשבים לחכ' כלל לגבי חכ' דאצי', אבל עם זה הרי חכ' דאצי' ג"כ מוגדרת בגדר הגדרים דחכ' דעולם הבריאה ושכל האנושי, אבל זה מה דחכ' דאצי' אינו נחשב לחכ' לגבי עצמות הכוונה הוא שאינה מענין החכ' כלל, וכמ"ש כולם בחכ' עשית דחכ' דאצי' נחשבת כעשי' לגבי עצמות, ועשי' הוא ענין אחר לגמרי מענין החכ', והיינו דחכ' דעתיק מופלא לגמרי מהגדרת גדר החכ' דאצי', דגדר החכ' הוא אור, דכמו שפעולת אור הגשמי שע"י יכולים לראות כל דבר, משא"כ בחשך אין רואים מאומה, כך הוא פעולת החכמה ברוחניות שע"י החכמה רואה ומשיג את הדבר, והסכלות הוא חשך שאינו תופס ומשיג שום דבר, וכמ"ש והסכיל בחשך הולך, אבל החכם עיניו בראשו שרואה את הנולד, להיות חכ' הוא אור רוחני, וגדר האור הוא גילוי, והיינו גילוי מהות האור כמו שהוא, ולכן נקראת החכ' פנים מאירות שהוא בחי' גילוי האור. ומהאי טעמא הרי החכ' מוגדרת בגדר דנקודה, לב' סבות הא' מפני שהיא גילוי, וכל ראשית הגילוי א"א להיות רק בבחי' נקודה, והב' מפני שהיא גילוי מהות האור דהיינו עצם האור, הכוונה שבאור הוא העצם ומהות האור, ועצם האור א"א להיות רק בבחי' נקודה לא בבחי' התרחבות, לפי שהתרחבות הוא התפשטות הדבר לא העצמי, כי העצמי הוא בבחי' נקודה. אמנם כל הגדרים האלו הוא בהאור דהשתל', אבל באמת לא זהו דוקא אור מה שמאיר, דיכול להיות שאינו מאיר והוא אור, ואדרבא עצמו ומהותו של אור, היינו בחי' העצם שלמעלה מבחי' המשכה וגילוי הרי אינו בחי' אור המאיר, וכמו אש היסודי שהוא עצם חשוך, וזהו שלילת ההגדרה דחכ' דאצי' מבחי' חכ' דעתיק, דעם היותו אור עם זה הרי אינו מוגדר באותה ההגדרה דאור הוא גילוי, כי זה עצם ומהות האור ממש שאינו בגדר גילוי, דאור שהוא מוגדר בהגדרה דגילוי הנה גם גילוי עצם ומהות האור הוא ג"כ בחי' הארה לבד ולא העצם ממש, והעצם ממש דאור אינו בבחי' אור וגילוי, ובשלילת הגדרה זו דגילוי הרי ממילא נשלל ממנו גם ענין ההגדרה דנקודה, דזה מה שהעצם הוא בבחי' נקודה היינו כשהוא בבחי' המשכה, אבל העצם ממש שאינו בבחי' המשכה אינו בבחי' נקודה, והוא בחי' מרחב העצמות שזהו בחי' עצמות האור ממש, ובבחי' מרחב הנה המרחב אינו התפשטות כ"א מרחב עצמי, והיינו דבשלילה זו אנו שוללים כל ההגדרות דאור שהעצמי מושלל מזה. וזהו דכתיב ישת חשך סתרו, דמלמלמ"ע הנה מה שלמעלה מהשגת הנבראים נק' חשך, ומה שהוא בהשגת הנבראים נקרא אור, וכמאמר יוצר אור ובורא חשך דיצ' הוא למטה במדרג' מבריאה

בס"ד. ליל א' דחה"ש, רצ"ג

פנים בפנים דבר ה' עמכם בהר מתוך האש, וצ"ל מהו הסימנים במקום הדיבור ואופנו שהי' בהר ומתוך האש, דמשמע דהמקום והאופן הם ג"כ מעקרי הענינים במ"ת, וידוע דכל עניני מ"ת אינם שהיו רק דבר זמני בשעת מ"ת בלבד, אלא שזהו דבר נצחי וקיימי לעד, וכמו באופן לימוד התורה עכשיו, ארו"ל מה להלן באימה ביראה ברתת ובזיעה אף כאן באימה ביראה ברתת ובזיעה, והיינו כאלו עתה ממש עומד בסיני ושומע דבר הוי' בהלכה זו שלומד עכשיו, דזהו דכתיב (דברים ו') והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך ודברת בם וגו', ואמרז"ל בד"ת הכתוב מדבר, ולכאור' הרי תורה היא חכמה ושכל, וכל דבר שבשכל הרי עיקר מקום משכנו הוא במוח, וכן הוא בתורה דענינה הוא ידיעת המושכל בכל פרטי סברות ועמקות עניניו, דזה מתיחס אל המוח דשם משכן השכל, וכמו שביאר רבינו ג"ע בפ"ה, הנה כל שכל כשמשכיל ומשיג בשכלו איזה מושכל, הרי השכל תופס את המושכל ומקיפו בשכלו, והמושכל נתפס ומוקף ומלוכב בתוך השכל שהשיגו והשכילו, וגם השכל מלוכב במושכל בשעה שמשיגו ותופסו בשכלו, ומסיים במעלת היחוד נפלא שבידיעת התורה, שאין יחוד כמוהו ולא כערכו נמצא כלל בגשמיות להיות לאחדים ומיוחדים ממש מכל צד ופנה, הרי דעיקר ענינה של תורה הוא הידיעה וההשגה במוח דוקא, א"כ למה מיחסה אל הלב באמרו והיו הדברים כו' על לבבך. אלא העיקר הוא דבכל יום ויום יהיו בעיניך כחדשים, והוא שדברי תורה יהיו אצל האדם בכל יום ויום כחדשים שיהי' לו חיות ותענוג בעסק התורה ולא כדבר המיושן שאין בוה חיות, כ"א יהי' לו חיות ותענוג כאלו היום נתנו מסיני, והוא ע"י עבודת הלב דוקא. א"כ הרי גם בזה מה שפנים בפנים דיבר ה' עמכם בהר מתוך האש, הנה זה ג"כ מתנאי דרכי התורה, וצ"ל מהו ענינים בעבודה בנפש האדם. והנה רש"י פירש בפנים בפנים וגו' א"ר ברכי' כך אמר משה, אל תאמרו אני מטעה אתכם על לא דבר כדרך שהסרסור עושה בין המוכר ללוקח, הרי המוכר עצמו מדבר עמכם, דהבי' דברות הראשונות אנכי ולא יהי' מפי הגבורה שמענום, ושאר הדברות ע"י משה. ודעת הרמב"ן דכל הדברות שמענו מפי הקב"ה בעצמו, והבינו מפי הקב"ה רק בי' דברות ראשונות והשאר הבינו מפי משה, וזהו אנכי עומד בין ה' וביניכם להגיד לכם את דבר הוי', כי כל הדברות שמענו מפי הקב"ה בעצמו, ובי' דברות ראשונות הבינו, ושאר הדברות הבינו ע"י משה. והבחי' (בקונטרס שבסוף ספרו) פירש פנים בפנים דבר ה' עמכם, כלומר התפארת בעטרת, פנים בפנים פי' פנים בתוך פנים מן החצון ראו הפנימי עכ"ל. ובפ' תשא ע"פ ודבר ה' אל משה פנים אל פנים, כתב וע"ד הקבלה ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כמו פה אל פה אדבר בו, ואיננו כמו פנים בפנים דיבר ה' עמכם, כי זה הי' בהשגתם של ישראל שהיתה מראה תוך מראה, כענין שכתוב עין בעין נראה אתה ה' עכ"ל. וצ"ל מאחר דפנים בפנים הנה זה הי' בהשגתם

של ישראל, איך יתאים זה עם פרש"י הרי המוכר עצמו מדבר עמכם שזה עצמות אלקות ממש, וכפי שכתב הבחיי שזה הי' בהשגתם של ישראל ה"ז לבוש המעלים, שהרי השגתם אינו אלקות, וגם לא יתכן לומר כן שהיתה בהשגתם ממש, שהרי על כל דבור ודבור פרושה נשמטן, וטעם הדבר לפי שהי' למעלה מהכחות המתלבשים בכלים, דהיינו למעלה מהשגה. גם מה שאמר תפארת בעטרת הנה עטרת הוא בחי' מל', וספי' המל' היא ג"כ בחי' לבוש, וכמ"ש (תהלים צ"ג א') ה' מלך גאות לבש וגו', והתהוות הוא ע"י ספי' המל', והי' בחי' אחרי הוי', וכאן הוא בחי' פנים, וכאמרו דבר הוי' עמכם וגו', הרי הכל הוא גילוי שם הוי', ולא כמו בברה"ע דכתי' בראשית ברא אלקים וגו' שהי' ע"י ההתלבשות בשם אלקים, משא"כ במי"ת הרי הי' גילוי שם הוי', כמ"ש וירד הוי' ותרגם ואתגלי שהי' התגלות העצמות, ואיך זה בהשגתם של ישראל.

והנה בוח"ג דרס"א ע"א איתא ת"ח בשעתא דאתייהבית אורייתא לישראל כלהון קולות אשתכחו, וקב"ה יתיב על כורסיא ודא מגו דא אתחזי, ומלולא דדא נפיק מגו עילאה דעלי', ודא הוא רזא דכתי' פנים בפנים דבר ה' עמכם וגו'. ופי' הרמ"ז פנים של מעלה היינו תרין תפוחין, בפנים דעת זעיר דאסהיד באנפוי, ור"ל שהפנים העליונים נתלבשו בפנים דזעיר לדבר עם ישראל, אבל במשה כתיב פנים אל פנים דהיינו שנשמט משה שרשה בדעת זה העליון, ושם הי' נמשך לו הפנים דאמת, וזהו משה אמת, ופנים אל פנים פי' הדעת עליון שהוא פנים אל פנים שהוא הדעת התחתון, וזהו סוד אשר ידעו הוי', פירש נתן בו דעת בבי' בחי' הפנים, עכ"ל. ומפרש שני פירושים בענין פנים בפנים דבר ה' עמכם, הא' דפנים של מעלה הוא בחי' תרין תפוחין שזהו בחי' הארת פנים, ופנים הבי' הוא בחי' ד"ע דז"א דשם שרש משה, והבי' דפנים הא' הוא בחי' ד"ע שזהו פנים להפנים הבי' שלמטה ממנו שהוא בחי' ד"ת. ובע"ח שער כ"ה שער דרושי הצלם דרוש בי' בהי"ח כללים דחו"ג, הנה בכלל י"ז אי' דר"ע מחבר חו"ב וד"ת מחבר חו"ג, ומשה זכה לד"ע (והיינו הר"ע דז"א מצד אבא), והנה זה הר"ע מקורו נמשך מבי' פנים דא"א שהם תיקון ז' מיגת"ד הנק' ואמת, והוא כולל כל וי' תיקונים קדמאין והוא ז' להם וכולל כולם, וזהו פנים בפנים דבר הוי' עמכם דבמ"ת הי' התגלות העצמות ממש. והענין הוא דהנה בי' מיני המשכות הן מא"ס ב"ה, הא' בבחי' א"ס ממש, והבי' בבחי' מדה וגבול, והן בי' בחי' סוכ"ע וממכ"ע, דסוכ"ע הוא בחי' א"ס ממש שזהו האור כמו העצם ממש, והיינו דכמו שעצמות הוא א"ס כמו"כ האור הוא א"ס, והטעם שנקרא בשם אור הוא להיותו בחי' גילוי העצמות, היינו הארה המתגלה מן העצמות שלא בבחי' צמצום, והגילוי הוא מה שהעצמות מתגלה, ועם היות שזהו רק הארה לבד לא העצם, והיינו שאין זה שהעצם נמשך ומתגלה כ"א אינו אלא רק הארה והתגלות שלו לבד, מ"מ הי' התגלות העצמות. וכמו בכחות הנפש הנה הרצון הוא התגלות עצמות הנפש, ועם היות דהרצון אינו עצמות

המשכלת, והג' הוא דעת שכלים הנבדלים שיוצאים מהגדרת הזמן ומקום שלנו. וכן הוא בגבוה מעל גבוה בעולם העשי' ובעולם היצירה עד בחי' חכ' דעולם הבריאה, שהוא היש הראשון שנתהווה מהאין האלקי דאצי', ואחר כ"ז הנה גם חכ' דעולם הבריאה הוא שכל הנבראים מה שאינו בערך כלל לגבי חכ' דאצי' שהוא אלקות ממש. והענין הוא דהנה יש שכל מופלא ושכל נעלם, הנה השכל הנעלם אם היותו שכל נעלה ונשגב מאד עד שלעצם מעלתו הוא נעלם מכל רעיון, דהנועם והעריבות שבשכל הוא כשחי באותה ההשכלה, אַז ער לעבט אין דעם, וכל חיות הוא התפשטות, והחיות בהשכלה ענינה ששכלו מקיף את המושכל עם העמקות שבו (כנ"ל בשם רבינו ג"ע), והוא מוקף מהמושכל, גילעבט אין השכלה איז אַז דער מוח זיינער איז איבערפילט מיט דעם אַפלייג פון דעם פאַרשטאַנד, אבל בשכל הנעלם מכל רעיון הרי אינו משיגו כלל, ומ"מ הנה שכל הנעלם הרי בכללותו הוא בערך הגילוי ויבוא לפעמים לידי גילוי. אבל שכל מופלא הוא שמובדל ומופרש לגמרי שאינו בגדר גילוי ולא יבוא לעולם לידי גילוי, דהנה כתיב (קהלת ז' כ"ג) אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, ואי' במד"ר (ויקרא פי"ט) אמר שלמה על כל אלה עמדתי ופרשה של פרה אדומה חקרתי ושאלתי ופשפשתי אמרתי אחכמה דמ"מ חקר ודרש בזה, והיינו דאם היותו שכל נעלם אבל אפס קצה מפרטי עניניו נודע ושייך בהם ענין החקירה ודרישה, אבל שכל מופלא הוא שמובדל לגמרי בהפלאותו עד שגם אפס קצה אינו ידוע ולא יוכל לבוא לידי גילוי כלל. ויש דוגמתו גם בשכל אנושי דיש שכלים עמוקים מאד, ומ"מ הנה אחר טורח רב בעמל ויגיעה בהעמקה גדולה משך זמן רב יכול להשיגם, וע"ז אמרו יגיעת ומצאת תאמין, כי היגיעה במושכלות הוא עיקר, וזהו כעין ענין שכל נעלם, שעכ"ז יכול לבוא לידי גילוי, אכן יש ענינים שכלים שאין לשכל אנושי שום מבוא לבוא לידי השגתם, והיינו דאף גם אם יטריה שכלו עליהם כל ימיו בהעמקה גדולה ועצומה הנה לא ישיג אף גם אפס קצה מהמושכל ההוא. וכמ"ש (איוב י"א ז') החקר אלקה תמצא וידוע לכל ומובן ומושג בבירור גמור גם בשכל אנושי, שהמקום והזמן הם נבראים מחודשים והוא ית' למעלה מעלה מבחי' מקום וזמן, ועם כל זה הרי ידיעה זו אינה נותנת לנו שום מושג באלקות מה הוא, וטעם הדבר לפי שחסר לנו הידיעה היסודית והעיקרית מהו לא מקום ולא זמן, דכל השגתינו הוא בדבר מוגבל בהגבלת מקום גשמי או רוחני עכ"פ, וכן אנו משיגים את הזמן, אבל לא מקום ולא זמן אין אנו משיגים כלל, ומוסכם מכל החוקרים דלמעלה מגלגל התשיעי אין שום מקום כלל, ולא ריקנות, והוא רק מה שאנו יודעים שיש בלי מקום, אבל מהו בלי מקום אין אנו יודעים, ולמעלה בשכלים הנבדלים הנה כל השכלתם הוא רק בהפשטת הגדרים דזמן ומקום, ודבר זה מופלא מאתנו לגמרי, וכמו שהשכל מופלא מהדומם שהדומם אינו תופס בשכל, כן הוא הפלאות השכל דחכמה דאצילות מחכמה דבי"ע, וזהו אנת חכים ולא בחכ' ידיעה, דחכ' דבי"ע אינה בערך כלל לגבי חכ' דאצי' שהיא אלקות ממש.

בנפשו להיות החסד מתפשט ונמשך בלי שום מונע, ואחרים אינם יכולים לפתותו כי אינו שומע למנגדים לחפצו כלל וכחו גדול לעמוד נגד כל מונע שלא יופסק חסדו, וטעם הדבר הוא לפי שאינו מתחלש ונופל בטבעו לעולם, ולזאת הנה ביכולתו לעשות דבר גדול ונעלה בענין החסד, והיינו דמצד הכח והעזו שיש בו הנה ביכולתו לעשות ולפעול הרבה, אמנם כ"ז הוא היכולת בענין החסד. וכן יש יכולת בענין מדת הגבורה שהוא היפך החסד, והם ב' פרטים הפכים, והב' הוא דהפכים אלו באים בענין אחד, וכמו בענין ההצלה, דכשאחד מציל את חברו משונאו ורודפו עד שמוסר נפשו ממש ולוחם עם שונאו של חברו, הרי בענין זה הוא התכללות שני המדות דח"ג בתכלית התוקף. והדוגמא מזה למעלה הוא כמו בענין קריעת י"ס, כמ"ש ימינך הוי' נאדרי בכח ימינך הוי' תרעץ אויב, מ"מ הנה זה יכולת שבמדרי' ההשתל' שהן מדרי' פרטית, אבל ביכולת העצמות אינם מדרי' חלוקות כלל, וכמו נגוף למצרים ורפוא לישראל כאחת במכ"ב שהי' ברגע דחצות דוקא, דהיינו מבחי' אוא"ס ב"ה שלמעלה מסדר ההשתל', דמכ"ז הרי אין זה מה שאנו יודעים מהות יכולת העצמות ב"ה, ואינו אלא רק מה שאנו שוללים עניני תואר היכולת שבהשתל', ואנו באים לידי הכרה דיכולת העצמות אינו באופן כזה, א"כ הרי ידיעה זו היא רק ידיעת השלילה.

והנה כשם שהוא בדיעת יכולת העצמות שהוא רק בדרך השגת השלילה, הנה כן הוא בתואר שם חכם הרי אין זה שאנו יודעין מהות חכמתו ית', אלא רק מה שהוא מושלל כל מה שהוא היפך ענין החכ' ובמילא הוא חכם, דבשלילה זו שאנו שוללים כל מה שהוא היפך ענין החכ', הנה אנו שוללים גם בחי' חכמה דהשתל', שאינו נחשבת לחכמה כלל לגבי עצמות, וחכ' דהשתל' הוא בחי' חכ' דאצילות, דאיתמר ב"י חכים ולא בחכ' ידיעה, היינו דידיעתינו והשגתנו בחכ' דאצי' הוא ג"כ בדרך ידיעת השלילה, והיינו שהוא חכים פי' בתואר הגדרת החכ', אבל תואר זה אינו מושג לנו באופן חיובו היינו בפרטי הגדרותיו בהשגה גמורה, אלא ידיעתנו בו הוא זה מה שהוא ולא בחכ' ידיעה, דחכ' ידיעה הוא חכ' דבי"ע, וחכ' דבי"ע אינו בערך כלל לגבי בחי' חכ' דאצי', דחכ' דבי"ע הוא שכל הנבראים וחכ' דאצי' הוא אלקות ממש. אבל בהאין ערוך דחכ' דבי"ע לגבי חכ' דאצי' הנה בזה יש לנו איזה מושג, לפי שבשכל הנבראים גופא הרי יש ריחוקים שבאין ערוך, דשכל הנבראים קצהו התחתון שכל הנקנה דבע"ח וקצהו העליון שכל דחכ' שבעולם הבריאה, וכללות שכל הנבראים נכלל בג' סוגי שכל, כמו שביאר הרמב"ם בהיסוה"פ פ"ג ה"ט באמרו ודעת הכוכבים והגלגלים מועטה מדעת המלאכים וגדולה מדעת בני אדם, הרי שיש ג' סוגים, הא' דעת בני אדם כלומר יתרון שכל האדם על שכל החי שהוא רק שכל הנקנה, משא"כ האדם יש בו דעת להשכיל ולהבין ע"י נפש השכלי שבו, והב' הוא דעת הכוכבים והגלגלים, שהיא מרובה ומעולה משכל האנושי, והגם שהוא באותן ההגדרות דזמן ומקום ומ"מ הוא מעולה באין ערוך לגבי שכל האנושי הטבעי דנפש

הנפש, והוא ג"כ רק כח הנפש כמו שארי הכחות, וענין כחו הוא התפשטות והתגלות, ומ"מ הרי הרצון הוא התגלות עצמות הנפש, דלכן הרי כח הרצון אינו בא בהתלבשות בכלים, והיינו דבכל מקום וכלי שהוא הוא רצון, וכמו בהתלבשותו בשכל הנה הגם שהשכל נעשה כלי אל הרצון, מ"מ הרי הוא נשאר במהותו העצמי שהוא, ולכן הרי פעולת הרצון הוא בדרך כח עליון, ומהאי טעמא פועל בכל הכחות ובכל האברים בשוה, ובכולם הוא בדרך גזירה ופקודה. ובדוגמא כזו יובן גם באור הסוכ"ע שהוא בבחי' התגלות העצמות והוא כמו העצם שהוא בבחי' א"ס, ומשו"ז הוא למעלה מבחי' התלבשות בעולמות בבחי' פנימיות כ"א בבחי' טובב ומקיף לבד, אבל לא בבחי' התלבשות פנימי להיות נתפס ומושג בעולמות, וכמ"ש רבינו נ"ע בפמ"ח דהתלבשות הוא שהנבראים תופסים ומשיגים, משא"כ בחי' סוכ"ע. אמנם בחי' ממכ"ע הוא שבא בבחי' מדה וגבול להיות בבחי' התלבשות ותפיסא בעולמות, דבחינה זו היא ג"כ מה שבא מן העצמות בבחי' קירוב ודביקות בהעצמות דלכן הוא בבחי' אור וגילוי. וההפרש בין ב' מיני המשכות אלו הוא ע"ד שנת' במ"א בהפרש שבין האורות והכלים דע"ס דאצי', דאורות וכלים דאצי' הנה שניהם בבחי' אצילות, דהאורות הנה אצילותו הוא בבחי' דביקות ניכרת במקורן, והכלים נאצלו לא בבחי' דביקות ניכרת בהעצם כ"א בבחי' נבדל מן העצם, וכמו הניצוץ שהוא ממהותו ועצמותו של האבוקה ועם זה ה"ה מ"מ נבדל מן האבוקה, ובדוגמא כזו יובן באצילות הכלים דע"ס דאצי', ולכן הנה הכלים הרי אינם בבחי' אור וגילוי רק בבחי' העלם. וכן הוא ההפרש בין אור הסובב לאור הממלא, דאור הסובב הנה הוא הארה שלא ע"י הצמצום, ולכן הנה הוא בבחי' א"ס ממש, ואור הממלא הוא ג"כ בא מן העצמות בבחי' קירוב ודביקות בהעצמות, רק שבא ע"י הצמצום שהי' באוא"ס, וענין הצמצום הרי ענינו ידוע שהוא בחי' סילוק האור והתעלמו עד שנשאר מקום פנוי, והיינו סילוק האור שבבחי' א"ס שלא יהי' הגילוי בבחי' א"ס כ"א בבחי' מדה וגבול. ושני המשכות האלו הרי שניהם נקראים פנים, דשניהם באים מן העצמות בבחי' קירוב ודביקות בהעצמות, רק דהאור דממכ"ע שהוא בבחי' מדה וגבול ה"ה בבחי' התלבשות בעולמות ונבראים, היינו שהעולמות והנבראים מלבישים ומשיגים ההשפעה שמקבלים, והאור דסוכ"ע הוא מה שלמעלה מהשגת העולמות והנבראים, וזהו הב' בחינות פנים.

והנה במ"ת נתן הכח לנש"י לאחד ב' בחינות הפנים, והיינו דפנים העליונים שהוא אור הסוכ"ע, יהי' מושג ונתפס בעולמות ונבראים, כמו שמושג ונתפס בחי' פנים דאור הממלא. וענינו בעבודה הוא כמאמר בינה ליבא ובה הלב מביין, היינו להבין דבר מתוך דבר, וכמאמר רבינו נ"ע (בד"ה השמים כסאי בתו"א) דבר סוכ"ע ותוך דבר ממכ"ע, ומהתוך דבר יבין דבר, דבינה זו הוא בלב דוקא, שהרי זהו הבנת ענין חדש מה שלא הבין בראשונה, אלא שהבין דבר מתוך דבר. ועד"מ אדם המשיג איזה מושכל שמלמדים ומסבירים לו, הנה השכלה והשגה זו הרי אינה חדשה

מצד השכל עצמו והוא רק מה שקיבל את זה שלמדו אותו, אמנם כאשר האדם המקבל השכל הבין הסברא שלמדו אותו בכי טוב ובה ועל ידה השכיל להמציא שכל חדש, הנה עם היות דשכל זה החדש בא ע"י סיבת השכל שלמדו אותו, מ"מ מאחר שהוא בעצמו המציא שכל זה נקרא נבון שמבין דבר חדש מתוך דבר שכל שקיבל. והנה ממכ"ע הוא מה שמושג, וכמו שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה, דמהבריאה עצמה מושג ומובן שיש בורא יחיד ית' המהות את העולם ומחיי' אותו, וכתוב ומבשרי אחזה אלקה, דהאדם הנה מאופן חיות גופו יכול להשיג בחי' האור האלקי המתלבש בעולמות, וזהו תוך דבר שהאור והחיות האלקי דבחי' ממכ"ע הוא התוך והפנימי שבכל דבר, ומזה יבוא להשגת בחי' דבר שהוא האור דסוכ"ע, והיינו שאחר שיבין בחי' ההארה האלקית המתלבשת בעולמות הרי יבין שזה רק הארה לבד, ובהכרח שיש בחי' העצמי שלמעלה מבחי' התלבשות בעולמות. וענינו בהשכלה הוא דידוע שיש ב' מיני השגות, השגת החיוב והשגת השלילה, דהשגת החיוב הוא שמושיג מהות הדבר המושג, והשגת השלילה הוא שלא יש בעצם מהות הדבר רק מה שהוא מושלל מדבר המנגד לזה. וכמו שאנו אומרים באוא"ס שהוא כל יכול, ענינו הוא לשלול ממנו כל מה שהוא היפך היכולת וממילא ה"ה כל יכול, אבל לא שאנו יודעים מהות יכולתו ית', דהנה ענין היכולת יש גם במדרג' דהשתל', וכן ישנו בהגילויים שבנפש, ואם היות דיכולת שבנפש אין זה כח פרטי בבעל היכולת כ"א הוא מצד העצם, ומ"מ אנו יודעים זאת וגם אנו משיגים מהות מציאות היותו, ויודעים אנו לחלק בין מציאות מהות הכחות שבנפש למציאות מהות היכולת, דהכחות אם היות דגם הם גילויים מן הנפש, מ"מ ה"ה כחות פרטים ובאים רק מצד שלימות הנפש, משא"כ היכולת הנה לבד זאת שאינו כח פרטי, הנה עוד זאת הוא גילוי הנפש מצד העצם שהוא כמו העצם ממש, וכמו אור וחיות הנפש שבא מצד העצם, דלהיות הנפש חי בעצם לכן גם האור והחיות שלו הוא להחיות, וכן הוא בענין היכולת שהוא מצד העצם דלהיות שהעצם הוא כך וכך לכן הוא יכולתו בכך וכך, וכן אנו משיגים ההפרש דיחס הנפש אל הכחות ויחס הנפש אל היכולת, דבחלק הנפש דשייך אל הכחות, הרי הכחות הם אברי הנפש בדוגמת האברים שבגוף, ואפילו במדרגת העצם דנפש שנוכל לאמר שם התכללות הכחות הרי עצם זה אינו מושלל לגמרי מענין הכחות. אבל במדרג' העצם שבנפש שנאמר בו ענין היכולת הרי עצם הנפש הוא מרום גם מענין היכולת, שהרי יכולת הוא ג"כ ענין מה, ויש בו פרטים והעצם מושלל מהפרטים, דכל ענין העצם הוא מה שנמשך למעלה וגבוה ממנו, א"כ הרי אנו יודעים ומשיגים מציאות מהות ענין היכולת. אבל כ"ז הוא היכולת דהשתל', והיכולת דהשתל' אין זה אמיתת ענין יכולתו ית', דיכולת שבהשתל' הוא תואר דבר, והיינו שהוא דבר מה, וכמו ביכולתו להאיר וביכולתו שלא להאיר שהוא דבר פרטי. והיכולת שבעצמות אינו דבר ח"ו בעצמות כ"א להיותו עצמות ה"ה כל יכול, ואופן היכולת הוא בכמה פרטים, ופרטים הפכים בנושא אחד ממש.

וביאור הענין הוא דהנה אמרו"ל (ברכות דל"ב ע"א) ע"פ ואולם חי אני וגו', אמר רבא אמר רב יצחק מלמד שאמר לו הקב"ה למשה משה החייתני בדבריך, ופ"י רב נסים גאון, וז"ל דע לך כי החיים והיכולת שתי מדות הן ממדותיו של הקב"ה (והכוונה שלגבינו נק' מדות לא שהן מדות ממש ח"ו, וזהו שאומר אח"ז) שהן מדות עצמו וגדולתו שאינו נחלפין ממנו כלל (היינו שהן בעצמם עצמיים שמצד העצם) כי הכח והיכולת אינם נמצאים אלא במי שהוא חי, ומי שהוא חי העולמים שלא יתמו שנותיו (היינו מחוייב המציאות) אי אפשר שלא יהי' יכול עכ"ל. והיינו דענין היכולת בעצמות אינו תואר דבר, כ"א מפני שהוא עצמי ה"ה יכול, והוא אמיתת ענין היכולת, דהיכולת שבהשתל' אינו מצ"ע בעצמו. ודוגמא לדבר כמו שכללות ענין האור הוא שתלוי בהעצם, ואינו בבחי' קיום מצ"ע בעצמו, והוא רק להיותו דבוק בהעצם הוא כמו העצם, נמצא שהעצמות שבו הוא אינו מצ"ע בעצמו כ"א מצד המאור, והוא בעצמו אינו מאור כ"א אור, ורק להיותו דבוק בהעצם, והעצם הוא מצד עצמו הוא עצמי, לכן הנה גם הדבוק בו הוא עצמי, וכן הוא בהיכולת דהשתל' שאינו מצד עצמו ולכן הרי עלול ויכול להשתנות בהרצון העצמי. אבל היכולת שבעצמות שזהו מצד העצם הוא יכולת עצמו שאינו שייך בזה חילוף וביטול ח"ו, שזהו אומר שהן היינו החיים והיכולת הן מדות עצמו וגדולתו שאינן נחלפים ממנו כלל, וממילא הרי היכולת הוא בהפכים ואינם ענינים פרטים רק שהעצמות להיותו עצמי ה"ה כל יכול. דהנה ביכולת יש כמה דברים שהן הפכים זמ"ז, והיינו דלבד זאת שיכולת הוא בב' תנועות שהן בעצמן הפכים זמ"ז, כמו ביכולת דאור ענינו שביכולתו להאיר וביכולתו שלא להאיר, הנה עוד זאת הרי יכולת ענינו שבא בשני פעולות הפכים. וכמו היכולת במדת החסד, דיש בזה בב' אופנים, הא' הוא באופן שהוא בתנועה אחת שביכולת דחסד, והוא להיטיב ולעשות חסד עם זולתו. אמנם בזה גופא יש בה ב' אופנים, הא' שהוא בטבעו איש החסד וחפץ לעשות חסד עם זולתו אבל הוא בטבעו קר, וכל קרירות הוא הוראה על העדר החיות, וגם בזה הנה הגם שהוא חפץ חסד ברצונו ובלבו, אמנם מצד הקרירות שלו, הנה יופסק השפעת חסדו מאיזה מניעה גם קלה, וטעם הדבר כי נחלש כחו הבלתי חזק מפני טבעו הקר בכל העינים, ולזאת הנה גם במדת חסדו הרי בלתי מתחזק בטבעו לעשות זה החסד כמו שהוא באמת בחפצו ורצונו. וכמו שאנו רואים במוחש בטבעי בנ"א דיש כמה ענינים שחפצים ומשתוקקים בזה שהם כוספים לעשות, אך להיותם חלושים בדעתם וקרים ביותר הרי חפצם ותשוקתם אינו בא אל הפועל, ואם הוא בא אל הפועל הוא רק במקצת לבד מכמו שהוא בחפצם, גם עלולים הם להתפתות בנקל. וכן הוא גם במדת החסד הגם שיש בלבו לעשות חסד ביותר מן המדה הבינונית והוא ער לעשות רוב טוב בהשפעה מרובה, מצד טבעו הטוב, אמנם מצד הקרירות והחלישות בטבעו אינו יכול לעמוד בתוקף ולהתגבר בפיוור הון רב בחסד מופלג כאשר עם לבבו. והב' מי שהוא חזק בכח טבעו הרי יוכל להגביר כח המדות והפעולות שלו בטבעיות, וגם מדת החסד יגבר